

ILMASTIKUNÄHTUSTEGA SEOTUD KEELEASSOTSIATSIOONID

Erik Mikkus, Raido Remmel, Triin Õismaa,
Merilyn Meristo, Mari Uusküla
Tallinna ülikool

Ülevaade. Artiklis käsitletakse ilmastikunähtustega seotud keeleassotsiatsioonide. Artikli kirjanduse ülevaatesse on koondatud ülevaade varasematest uuringutest, mille keskmeks on olnud ilmastikunähtused ja nende seosed emotsioonide, lingvistiliste ja psühholoogiliste aspektidega. Seejärel tutvustatakse uuringut, mille käigus täitis 59 osalejat ilmastikuga seotud stiimulsõnade küsimustiku. Artikli lõpuosas esitatakse tulemused, mille kohaselt on valdav enamik ilmastikunähtustega seotud keeleassotsiatsioonidest süntagmaatilised, kõlapõhiseid assotsiatioone ei esinenud. Samuti domineerisid omadussõnalised assotsiatsioonid nimisõnaliste ees.

Võtmesõnad: ilm, sõnaassotsiatsioonid, semantika, kognitiivne lingvistika, inglise keel, eesti keel

I. Ilmastikunähtuste tajumine

Inimese intelligentsuse oluline tunnusjoon on kohanemisvõime, mis laseb sündmusi ja nähtusi vastavalt olukorrale, keskkonnale ja seatud eesmärkidele mõtestada ning ümber kujundada. Tulemuseks on keeleliselt mitmekesine maailm, millest on võrsunud palju omannõulisi kultuure. Igaühel neist on oma kognitiivne tööriistakomplekt maailma piiritlemiseks, kategoriseerimiseks ja tähendusloomeks. Esivanemate edasiantav keelepärand kujundab meie mõtteviisi, selle uurimine aitab teadlastel mõista inimloomuse kompleksust ja nutikust, inimeseks olemise tähendust (Boroditsky 2011). Keelt võib pidada kollektiivseks ja konventsionaalseks.

Ilmastikunähtuste tajumine on seotud meie keele, päritolu, elukoha ja emotsioonidega. Ilma ja ilmastikunähtustega seostub ka hulk keelelisi assotsiatioone. Kui sõna „vihm“ võib meile seostuda nii kurva armastusfilmi stseeniga või looduse tärkamisega, siis „päike“ võib tähendada nii hävingut kui ka rõõmu ja valgust. Igal inimesel on erinevate nähtustega omad kogemused ja sellest tulenevalt tekkinud ka erinevaid seoseid ja tõlgendusi.

Ilmastiku ja emotsioonide vahelisi seoseid on uuritud väga erinevatest vaatenurkadest eri distsipliinide kontekstis. Uuringud näitavad, et meeldiva ilma ja positiivsete emotsioonide vahel on seos, samuti soodustab hea ilm sotsiaalsete suhete teket ja tõstab tuju (Cunningham 1979; Hirshleifer, Shumway 2003; Simonsohn 2007, 2010). Päikseline ilm toob ka naeratuse suule (Guéguen 2013). Hea ilm avaldab emotsioonidele nii tugevat mõju, et ülikooli sisseastujate akadeemilisi sooritusi hinnatakse ilusa ilmaga kõrgemalt kui halva ilmaga (Simonsohn 2007). Teises uuringus leiti, et pilvisus suurendab akadeemiliste tegevuste atraktiivsust ja pilvise ilmaga esitatakse ülikoolidesse rohkem sisseastumisavaldusi (Simonsohn 2010). Ilmastikunähtuste ja emotsioonide vahelisi seoseid on varem uuritud päikesevalguse, laiuskraadi ja sademete aspektist tulenevalt (Guéguen 2013; Keller jt 2005; Jonauskaite jt 2019). Laiuskraad ja sademed ennustavad intensiivsemat kollase värvuse ja rõõmu vahelist seost. Näiteks 87,8% Soome elanikke seostab kollast värvust päikesega ja vaid 5,7% ekvaatorile lähemal asuva Egiptuse elanikest tajub sarnast seost (Jonauskaite jt 2019). Kuid geograafia ei ole ilmselt ainuke põhjus, mis tingib ilmastikunähtuste seosed emotsioonidega, vaid selleks võib olla ka keel, mis peegeldub kultuurilistes ja kombelistes tavades.

Teadmised ilmastikuga seotud lingvistilistest üksikasjadest võivad anda infot selle kohta, kuidas inimesed ilma ja kliimaga seotud infot kognitiivsesse skeemi paigutavad (Harley 2001), andes eeskätt ideid, kuidas kõige efektiivsemalt ilma ja kliima kohta käivat informatsiooni edastada. Lisaks võib lingvistiliste nüansside tundmine aidata mõista inimeste kohanemist lühiajaliste ilmastikumuutustega

(Stern, Easterling 1999). Alan Stewart (2007) tulemustest ilmneb, et inimestele võib olla olulisem kirjeldada halba ja ekstreemset ilma. Heast ja halvast arusaamine võivad aga varieeruda regiooniti ja kultuuriti. Ka varasemad uuringud on näidanud, et ilma tajumise viis avaldab suuremat mõju kui tegelikud ilmanähtused (Glantz 2003; Stern, Easterling 1999). Ilmateadete korpusanalüüs näitas, et erinevate ilmateadustajate keelevalikus on erinevusi, mis varieerusid idiolektide tõttu ja ilmnesid plesionüümide ehk sarnase tähendusega sõnade kasutuses. Viimane tõstatab omakorda küsimuse, kuidas olla kindel, et lugeja tõlgendab teksti õigesti olukorras, kus ka ilmateadustajad tõlgendavad ilmaga seotud sõnu erinevalt (Reiter jt 2005). Levini ja Krejci (2019) järgi väljendavad eri keelte kõnelejad ilmastikunähtusi märkimisväärselt erinevalt, näiteks võib neid väljendada tegusõnana või nimisõnana. Sealjuures puudub inglise keeles tihti süntaktiline argument. Asesõna *it* peavad mitmed grammatikud ekspletiivseks aluseks. Tegijat võib olla ilmastikunähtuste kirjelduses keeruline eristada. Sademetega seotud ilmastikunähtused on teistest ilmastikunähtustest paremini eristatavad, näiteks võib sade esineda tegijana.

Psühholoogias on rõhutatud aastaegade mõju, eriti meeleolu ja depressiooni ning tunnetuse seoseid (Keller jt 2005). Samas tuvastasid Eriksen ja kolleegid (2012) ilmanähtuste ja keele vahel neli kategooriat: dünaamilised ja staatilised nähtused ning perfektiivsed ja imperfektiivsed tegevused. Vastavalt kategooriale väljendatakse neid tavaliselt predikaadi ja argumendi abil. Näiteks tuul, äike ja sademed on dünaamilised, kuid temperatuur, õhurõhk ja niiskus on staatilised. Atmosfääri seisundi nähtused on valdavalt predikaadi tüüpi, samas päikesevalgus on enamasti argumendi tüüpi või argument-predikaadi tüüpi.

2. Sõnaassotsiatsioonid

Sõnade assotsiatsioone uuritakse lingvistilise käitumise kvantitatiivse uurimise kontekstis, kuigi kuulsaim sõnaassotsiatsioonide uurimisele alusepanija Carl Jung (1910) uuris sõnaassotsiatsioonide seotust vaimsete häiretega. Varem kasutatigi sõnade assotsiatsioonide katseid käitumise uurimiseks ning psühholoogiliste kõrvalekallete diagnoosimiseks, kuid hiljuti on need katsed omandanud leksikaalse fookuse ning nende abil uuritakse konkreetsete muutujate mõju keelekasutusele (Fitzpatrick jt 2013). Paul Meara (2009) on uurinud kakskeelsete mentaalset leksikoni ja nende assotsiatsioone mõlemas keeles. Assotsiatsioonide uurimisele on esitatud kriitikat, et sõnade assotsiatsioonide tehnika kasutamine spetsialiseeritud eksperimentaalsetes uuringutes ja tingimustes ei pruugi anda informatsiooni üldisest keelekasutusest. Metodoloogia on välja arendamata ja avaldatud töödes kirjeldatakse tihti pigem tulemusi, kui meetodeid, mille abil nende tulemusteni on jõutud (Fitzpatrick jt 2013: 4). Ebahütlane metodoloogia on tihti põhjuseks, miks sama valdkonna erinevad uurimused on jõudnud risti vastupidistele järeldustele.

Davis Howesi (1957) uurimusest selgus, et assotsiatsiooni katse ja tavaolukorras kasutatud sõnad kattuvad, mistõttu on võimalik assotsiatsiooni katse tulemusi üldistada igapäevasele keelekasutusele. Inimese sõnakasutust ei mõjuta tehislikult loodud assotsiatsioonikatse keskkond. Seega on õigustatud katse kasutamine tavalises keelekasutuses tekkivate assotsiatsioonide kirjeldamiseks. Tess Fitzpatricku ja kolleegide (2013) uuring toob välja, et emakeelena kõnelejate assotsiatsioonide erinevused ei esine ainult valitud sõnades, vaid ka assotsiatsioonide tüüpides. Sõnade assotsiatsioonide katse on kiire meetod korraga väga suure hulga keeleandmete kogumiseks. See annab kvantitatiivseid andmeid, mida on võrreldes diskursiivsete keeleandmetega võimalik koguda kiiresti. Assotsiatsioonikatse tulemuste muutusi vaadates on võimalik saada informatsiooni sõnavara dünaamilise arengu kohta. Ühe võimalusena

uuritakse vastuste stereotüüpsust ehk seda, kui sarnased vastused on. Teine viis on uurida põhisõna ja selle assotsiatsioonide omavahelist suhet. Mõned uuringud ühendavad need kaks viisi. Esimest viisi kasutatakse tavaliselt kognitiivsete ja psüühiliste kõrvalekallete kontekstis (näiteks skisofreenia või Alzheimeri tõve puhul), teist aga variatsioonimustrite kaardistamiseks.

Assotsiatsioon on paljudes uurimustes jaotatud stiimulsõna ja vastuse suhte alusel kolmeks: süntagmaatilisteks, paradigmaatilisteks ja kõlapõhisteks assotsiatsioonideks. Assotsiatsioon loetakse süntagmaatiliseks siis, kui stiimul ja vastus esinevad tihti lauses lähestikku (nt *lennuk* > *lendama*). Assotsiatsioon loetakse paradigmaatiliseks siis, kui stiimuli ja vastuse puhul on tegu kas sama sõnatüübiga või stiimul ja vastus on omavahel semantilises seoses (nt *punane* > *kollane*). Assotsiatsioon loetakse kõlapõhiseks siis, kui stiimulsõna ja vastus kõlavad sarnaselt või nende kirjapilt on sarnane (nt *kumm* > *kamm*). (Fitzpatrick 2006: 122; Fitzpatrick, Barfield 2009: 16)

Fitzpatrick (2006) väidab, et emakeelsed kõnelejad loovad valdavalt süntagmaatilisi assotsiatioone, kus assotsiatsioonid on kasutatavad stiimuliga samas lauses. Näiteks *auto* > *kiire*, samas kui Meara (1980) väidab, et emakeelsed täiskasvanud kõnelejad loovad rohkem paradigmaatilisi assotsiatioone, kui stiimulsõnad on tavakasutuses olevad sõnad. Võõrkeeles assotsiatioone luues esineb aga rohkem paradigmaatilisi assotsiatioone, kus stiimulit väljendatakse sünonüümi või samasse sõnaliiki kuuluva sõna abil. Näiteks *auto* > *buss*. Nisseni ja Henrikseni (2006) põhjal võib väita, et mida kõrgem on võõrkeelt kõneleja keeletase, seda rohkem kasutatakse neid assotsiatioone.

Assotsiatsioon on kontseptuaalne side, mis võib tuleneda vastandusest või omavahelistest sarnasustest. Assotsiatsioonide muustrist on sobilik mõelda kui ruumilisest mudelist, kus osad on näidatud punktidenä, mille kaugus üksteisest sõltub vastavate sõnade lähedusest (Uusküla, Bimler 2016). Värvnimetuste keelelisi assotsiatioone on uuritud juba aastakümneid. Eestis on värvidega seotud

keeleassotsiatsioone uuritud emotsioonide tasandil (Mohr jt 2018), kakskeelsetest lastest (Käsk 2015) ja kultuurikontekstist lähtuvalt (Karner 2013). Anna-Liisa Männik (2016) on uurinud oma magistri-töös sõnaassotsiatsioone eesti ja inglise keeles, käsitledes lisaks emakeelsetele kõnelejatele ka tõlkijaid, keda ta peab kakskeelseteks, kuna nende võõrkeele tase on enamasti väga kõrge. Ene Vainik (2018) on koostanud eesti keele assotsiatsioonisõnastiku.

Ilmastikunähtuste keeleassotsiatsioone ei ole aga teadaolevalt Eestis varem uuritud. Praegune katseuuring on esimene samm Eestis selleks, et kaardistada keelelisi seoseid, mis inimestel ilmastikunähtustega tekivad. Nende tulemuste põhjal kavandatakse järgmise uuringu disain. Siinse uurimuse eesmärk on välja selgitada enamlevinud ilmastikunähtustega tekkivad keeleassotsiatsioonid ja analüüsida neid süntagmaatiliste ja paradigmaatiliste kategooriate järgi. Peamine uurimisküsimus on see, millised keeleassotsiatsioonid tekivad ilmastikunähtustega seoses.

3. Uurimistöö meetod ja valim

Ilmastikunimedede stiimulsõnade keeleassotsiatsioonide uuring viidi läbi Tallinna ülikooli bakalaureuse-, magistri- ja doktoritaseme üliõpilaste seas 2019/2020. õppeaasta kevadsemestril. Andmekorje toimus Erialasid Lõimiva Uuenduse ehk ELU projekti raames ja selle viisid läbi osalevad üliõpilased, kes ühiselt otsustasid teha antud katseuuringu inglise keeles, et kaasata ka teise emakeelega vastajaid. Selleks, et kõigil vastajatel oleksid võrdsed vastamistingimused, kasutati küsimustiku keelena inglise keelt, mis ei olnud ühegi vastaja emakeel. Küsimustik saadeti nii eesti- kui ka ingliskeelsetesse üliõpilaste infolistidesse. Küsimustikule vastas 59 üliõpilast, kellest 45 olid pärit Eestist ja kõnelesid emakeelena eesti keelt ning 14 olid pärit Eestiga võrreldes oluliselt päikselisematest piirkondadest, nagu Vahemere maad (Itaalia, Hispaania, Türgi jt) ja Lõuna-Aasia. Vastajate vanus jäi vahemikku 18–58 aastat, enim vastajaid oli vanusegrupis 20–24 (59%) ning sooliselt koosnes valim 60% naistest ja 40%

meestest. Päritolumaa puhul oli oluline kriteerium, et vastaja oleks selles riigis püsivalt elanud esimesed 16 eluaastat, et seostada tema lapsepõlve kindla kultuuriruumi ja geograafilise piirkonnaga. Kõik mitte eesti emakeelega vastajad õpivad Tallinna ülikoolis ingliskeelsetel õppekavadel, kuhu üks sisseastumisenõuetest on kõrge inglise keele tase. Küsitlusest osavõtt oli vabatahtlik, osalemiseks tuli täita küsimustik Google Formsi keskkonnas. Küsimustiku alguses selgitati vastajale uuringu tausta, seejärel uuriti vastaja sugu, vanust, rahvust, emakeelt ja küsiti teisi keeli, mida vastaja oskab. Lisaks paluti vastajal nimetada riik, kus ta kuni 16-aastaseks saamiseni elanud on.

Vastajatel paluti täita keeleassotsiatsioonide küsimustik, milles oli 12 stiimulsõna ilmastikunähtuste kohta. Stiimulsõnadeks valiti ilmastikunähtused, mis pole liiga keerulised ja on laialdaselt tuntud, et sõna tähendusele mõtlemine ei takistaks assotsiatsioonide teket. 12 stiimulisõna olid autorite valikul *cloud*, *ice*, *lightning*, *mist*, *tornado*, *wind*, *rain*, *rainbow*, *snow*, *storm*, *sun*, *thunder*. Tulemuste analüüsimiseks ja avaldamiseks tõlgiti need eesti keelde *pilv*, *jää*, *väik*, *udu*, *keeristorm*, *tuul*, *vihm*, *vikerkaar*, *lumi*, *torm*, *päike*, *kõu*. 12 sõna ilmastikunähtuste kohta valiti välja kuue ELU projektis osalenud üliõpilase poolt. Iga sõna kohta pidi välja tooma kolm vabalt valitud assotsieeruvat sõna, kuna ühe sõnaga tekkivaid seoseid võib olla rohkem kui üks ja kui võimaldada vastata ainult ühe sõnaga, saab välistada teised võimalikud seosed. Vastajatele rõhutati, et vastused peavad olema võimalikult esmased ehk spontaansed.

4. Ilmastikunähtustega seotud keeleassotsiatsioonid

Assotsiatsioonide analüüsimisel on aluseks võetud süntagmaatilised ja paradigmaatilised kategooriad stiimulsõna ja vastuse suhte kohta (vt de Saussure 1916/1996; Fitzpatrick 2006; Meara 2009). Selle järgi on sõnaassotsiatsioonid jaotatud süntagmaatilisteks, paradigmaatilisteks ja kõlapõhisteks. 59 vastajat andis 12 stiimulsõnale kokku 2005 vastust: eestikeelsed vastajad 1543 sõnaassotsiatsiooni

ja ingliskeelsed vastajad 462 sõnaassotsiatsiooni. Ehkki osalejatel paluti kirjutada kolm assotsieeruvat sõna, ei kirjutanud kõik vastajad kõikidele stiimulsõnadele kolme assotsiatsiooni, vaid piirdusid kahe sõnaga. Kõige rohkem esines süntagmaatilisi assotsiatsioone, mida oli eestlastest vastanutel 1312 (85%), teise emakeelega vastanutel 379 (82%). Kõlapõhiseid assotsiatsioone ei esinenud üldse. Tulemus haakub ka Nisseni ja Henrikseni (2006) väitega, et võõrkeelt emakeelse kõneleja tasemel oskajatel esineb rohkem süntagmaatilisi assotsiatsioone. Selle uuringu puhul ei saa väita, et kõigil eestikeelsetel vastajatel on väga kõrge inglise keele tase, samas oli vastamine vabatahtlik ja eeldas inglise keele oskust, mis lubab oletada, et madalama keeleoskusega üliõpilased ei osalenud.

Tabelis 1 on esitatud assotsiatsioonid vastavalt kahele kategooriale. Valikusse kuuluvad viis kõige levinumat assotsiatsiooni. Assotsiatsioonid on esitatud sageduse järjekorras. Viie kõige sagedamini esineva assotsiatsiooni puhul on eestikeelsetel vastajatel 75% (45 assotsiatsioonisõna) süntagmaatilised ja sõnaliigiti vastavalt omadussõnad ning ingliskeelsetel vastajatel on 53% (32 sõna) süntagmaatilisi assotsiatsioone, mis on samuti omadussõnad. Tulemus haakub Levin ja Krejci (2019) uuringuga, et eri keelte kõnelejad väljendavad ilmastikusõnu erinevate sõnaliikide abil. Selle uuringu kontekstis on teise emakeelega kõnelejad pärit Vahemere maadest ja räägivad emakeelena nt itaalia, türgi jt keeli.

Enamik assotsiatsioone on omadussõnad, mis konkreetset ilmastikunähtust füüsiliselt kirjeldavad. Näiteks kirjeldavad kõik vastajad **tuult külma** ja **värskendavana** või **lund valge, külma** ja **pehmena**. **Udu** puhul ei saa eestlased jätta mainimata seost kultusmultifilmiga „Siil udus“ (1975) – assotsiatsiooniks vastavalt **siil** ja **karu** (siilikese sõber). Inglisekeelsed vastajad töid esile seose filmiga „The Predator“, kus Arnold Schwarzenegger võitles uduses metsas nähtamatu **koletisega**. Huvitav on **lume** puhul ingliskeelsete vastajate seos **suusaga**, mida saab tõlgendada kultuurilise kontekstiga (Stewart 2007) – Vahemere maades, kust enamik vastajaid pärit on, on populaarne talvel Alpides suusatamas käia. Samas on huvitav, et selline

Tabel I. 12 ilmastikunähtustega seotud stiimulsõna ja nende sagedasemad assotsiatsioonid.

Stiimul-sõnad	Eestikeelsed vastajad		Ingliskeelsed vastajad	
	Süntagmaatilised assotsiatsioonid	Paradigmaatilised assotsiatsioonid	Süntagmaatilised assotsiatsioonid	Paradigmaatilised assotsiatsioonid
Pilv	<i>Valge, pehme, kohev, ilus</i>	<i>Vihm</i>	<i>Valge, pehme, külm</i>	<i>Taevas, vihm</i>
Jää	<i>Külm, libe, kõva, läbipaistev</i>	<i>Uisutamine</i>	<i>Külm, kõva, libe, ilus</i>	<i>Jook</i>
Välg	<i>Ere, vali, hirmutav, ohtlik, ilus</i>	–	<i>Vali, kollane, soe</i>	<i>Torm, valgus</i>
Udu	<i>Salapärane, hall, märg, niiske</i>	<i>Uduhämu</i>	<i>Sünge, hall, salapärane</i>	<i>Uduhämu, pilv</i>
Keeristorm	<i>Kohutav, kiire, ohtlik</i>	<i>Tuul, häving</i>	<i>Ohtlik, hävitav, pöörlev</i>	<i>Tuul, maja</i>
Tuul	<i>Külm, värskendav, kiire, võimas, mahe</i>	–	<i>Külm, pehme, ebameeldiv</i>	<i>Õhk, briis</i>
Vihm	<i>Märg, külm, kurb, värskendav</i>	<i>Vesi</i>	<i>Märg, külm,</i>	<i>Vesi, vihmavari, pilv</i>
Vikerkaar	<i>Värviline, ilus</i>	<i>Värvid, gei, vihm</i>	<i>Värviline</i>	<i>Värvid, gei, päike, vihm</i>
Lumi	<i>Valge, külm, pehme, kohev, särav</i>	–	<i>Valge, külm, pehme</i>	<i>Talv, suusk</i>
Torm	<i>Kohutav, sünge</i>	<i>Tuul, vihm, oht</i>	<i>Hävitav, võimas</i>	<i>Tuul, vihm, pilved</i>
Päike	<i>Soe, kuum, ere, õnnelik</i>	<i>Suvi</i>	<i>Soe, kuum, ere</i>	<i>Valgus, suvi</i>
Kõu	<i>Vali, kohutav, sünge</i>	<i>Äike, torm</i>	<i>Vali, kohutav</i>	<i>Torm, hirm, müra</i>

seos ei tulnud välja eestikeelsete vastajate puhul. Võimalik, et vastajate seas ei olnud neid, kes talvel suusatamisega tegelevad. **Jää** seotub eestikeelsetele vastajatele lisaks füüsilisele kirjeldusele *uisutamise*ga, mis on selgitatav kui populaarne talvine ajaveetmisviis, mida harrastatakse sageli kogu klassiga koos. Ingliskeelsetele vastajatele seostus **jää** *jookide* sisse pandava jääga, mis kuumaga kosutab. Seega on jääl assotsiatiivne seos suvekuumusega, jääl on lõõgastav

ja jahutav toime (*kokteilid, džinn toonikuga, mahl*). **Päike** seostub eestikeelsetele vastajatele õnnelik olemisega, negatiivsed assotsiatsioonid (*ohtlik, melanoom*) jäid tagaplaanile. Huvitav, kuid samas aimatav assotsiatsioon on **vikerkaarel** geikultuuriga tavapäraste loodusnähtuste vihma ja päikese kõrval, vastavad assotsiatsioonid esinesid nii eesti- kui ingliskeelsete vastajate seas. **Vikerkaar** seostus muuhulgas, ehkki küll mitte esmaste assotsiatsioonidena, ka varanduse (*kuld, kullapada*) ja folklooriga (*ükssarvik, haldjas, härjapõlvlane*) ning lootusega. **Pilvele** omistati üldiselt positiivne tähendus: *valge, pehme ja kohev*. **Pilv** võib seostuda ka *padja, unistuste ja võlumaaga*, ent samas on ta tüütu *päikesevarjaja*. Lisaks kerkis **pilve** puhul esile seos tehnoloogiaga, millele viitavad sõnad *dropbox, digital* ja *storage*. Valdavalt negatiivsed assotsiatsioonid tekkisid nii eesti- kui ka ingliskeelsetel vastajatel **keeristormiga**, mis on läbivalt *ohtlik ja hävitav, kohutav, jõuline ja brutaalne, hävingut ja kaost* külvav nähtus, mida kardetakse, seostatakse Ameerikaga (*kauge ja võõras*) ning mis tekitab aukartust. Sarnaselt suhestutakse ka **kõuega** (piksega), mis on eestlaste jaoks *vali, kohutav ja sünge*, välismaalastele seostub see ka *müraga*. **Tormi** puhul oli ootuspärane seos *jõulise ja agressiivse loodusnähtusega*, mis on *põnev, kontrollimatu ja ohtlik*. **Torm** seostus ka *surma ja hirmuga* ning toob *üleujutust ja vaesust*. Kuid samas seostub tormiga *kamin* ja *mugavustunne*, mida võib tõlgendada tormiaegse kodusviibimisega. Samuti assotsieerus **tormiga** *ajurünnak (brainstorm)*.

5. Arutelu

Assotsiatioone on ajalooliselt uuritud juba üle saja aasta, teemaga on tegelenud nii psühholoogid kui ka keeleteadlased, et välja selgitada seoseid üks- ja kakskeelsete mentaalses leksikonis. Meie analüüsi oma tulemusi psühholingvistilisest (keeleteaduslikust) aspektist, jättes kõrvale puhtpsühholoogilised käsitlused nagu ilma mõju emotsioonidele, nt sellele, kuidas ilus ilm tõstab tuju või aitab kaasa sotsiaalsete suhete tekkele. Selle uurimiseks oleks pidanud kasutama

ka teistsugust meetodit, kuid meid huvitasid ilmastikunähtuste sõnaassotsiatsioonid. Uuringu jaoks sõnastasime uurimisküsimuse: millised keeleassotsiatsioonid tekivad ilmastikunähtustega seoses? Uuringust selgus, et eestlastele seostuvad ilmastikunähtuste stiimulsõnadega põhiliselt süntagmaatilist tüüpi assotsiatsioonid. Cunninghami (1979), Hirshleiferi, Shumway (2003), Simonsohni (2007, 2010) ja Guégueni (2013) uurimustega haakuvalt on tulemustest märgata ilmastikunähtuste tugevad assotsiatsioonid emotsiooni väljendavate sõnadega. Näiteks nimetasid eestlased *päikesega* seoses süntagmaatilisi assotsiatsioone *soe päike*, *kuum päike*, *ere päike*, samas seostus *vihmaga* omadussõna *kurb*. Samuti ei möötnud me assotsiatsioonitugevust (vt Männik 2016) ega katseisikutel esimese assotsiatsiooni nimetamiseks kuluvat reaktsiooniaega (Jung 1910). Ehkki ilmastikunähtust väljendatakse nimisõnadega, tulevad vastajatele esimesena meelde omadussõnad. Emotsioone väljendavatest assotsiatsioonidest domineerisid negatiivse alatooniga omadussõnad, näiteks *külm*, *ohtlik*, *kohutav* ja *sünge*. Vaid stiimulsõnad *päike* ja *vikerkaar* tekitasid domineerivalt positiivseid või neutraalseid assotsiatsioone.

Uuringu tulemusest ilmnevad ka assotsiatsioonid, mida ei saa kirjeldada pelgalt ilmastikunähtuse füüsilise või emotsionaalse tähendusena. Märkimisväärseim näide ilmnes sõna *pilv* mitmetähenduslikkusest (*pilv* infoteaduse kontekstis), kuigi tekkinud polüseemia ei olnud kõige tugevamate assotsiatsioonide seas. Sellele sarnane uue tähenduse loome ilmnes sõna *vikerkaar* puhul, kus ilmnes tugev assotsiatsioon sõnaga *gei*. Selliseid assotsiatsioone ei saa käsitleda vaid keelelise nähtusena, arvesse tuleb võtta ka kultuurilist ja sotsiaalset tausta, mida käesolevas uurimuses põhjalikumalt ei analüüsitud.

Siinne uuring oli esimene ilmastikuga seotud keeleassotsiatsioonide uuring Eestis. Tulemusi ei saa üldistada, sest mugavusvalim oli piiratud üliõpilastega, kuid pakkust põnevat ainet, mille ajendil saab planeerida edasisi uuringuid. Teatud kultuurilised ja keelelised erinevused eestlaste ja päikselisest piirkonnast pärit välisüliõpilaste

vahel olid märgatavad, kuid statistiliste järelduste ja üldistuste tegemine vajaks edaspidi suuremat valimit. Seetõttu ei olnud võimalik võrrelda assotsiatsioone laiuskraadi, päikese ja sademete abil, nagu on teinud Guéguen (2013). Üheks küsimuseks, millele peame vastama, on ka see, miks me palusime oma katseisikutel nimetada kolm sõnaassotsiatsiooni ühe asemel, nagu tegi Ene Vainik (2018). Kuigi ühe assotsiatsiooni nimetamisel on tegemist kõige spontaansemate vastustega, on uuringud näidanud, et ühest assotsiatsioonist ei pruugi piisata selleks, et saada piisavat ülevaadet sõnade võrgustikust meie mentaalses leksikonis (Mohr jt 2018). Teisisõnu, meid huvitasid kõik seosed, mis inimestel ühe sõnaga seostusid, mitte vaid esimene seos. Kui oleksime katseisikutelt küsinud vaid esimest sõna, mis neile mõne ilmastikunähtusega seostus, oleksid antud vastused olnud teistsugused.

VIIDATUD KIRJANDUS

- Boroditsky, Lera 2011. How Language Shapes Thought. – *Scientific American* 304, 2, 62–65.
- Cunningham, Michael R. 1979. Weather, mood, and helping behavior: Quasi experiments with the sunshine Samaritan. – *Journal of Personality and Social Psychology* 37, 1947–1956.
- Eriksen, Pål K.; Kittilä, Seppo; Kolehmainen, Leena 2012. Weather and Language. – *Language and Linguistics Compass* 6, 383–402.
- Fitzpatrick, Tess 2006. Habits and rabbits: word associations and the L2 lexicon. – *EUROSLA Yearbook* 6, 121–146.
- Fitzpatrick, Tess; Barfield, Andy 2009. *Lexical Processing in Second Language Learners: Papers and Perspectives in Honour of Paul Meara*. Bristol, UK; Buffalo: Multilingual Matters.
- Fitzpatrick, Tess; Playfoot, David; Wray, Alison; Wright, Margaret J. 2013. Establishing the Reliability of Word Association Data for Investigating Individual and Group Differences. – *Applied Linguistics* 36, 1, 23–50.
- Glantz, Mickey 2003. *Climate affairs: a primer*. Washington: Island Press.
- Guéguen, Nicolas 2013. Weather and Smiling Contagion: A Quasi Experiment with the Smiling Sunshine. – *Journal of Nonverbal Behavior* 37, 51–55.

- Harley, Trevor 2001. *The psychology of language: from data to theory*. 2nd edn. Hove: Psychology Press.
- Hirshleifer, David; Shumway, Tyler 2003. Good day sunshine: Stock returns and the weather. – *Journal of Finance* 58, 1009–1032.
- Howes, Davis 1957. On the relation between the probability of a word as an association and in general linguistic usage. – *Journal of Abnormal Psychology* 54, 1, 75–85.
- Jonauskaite, Domicela jt 2019. The sun is no fun without rain: Physical environments affect how we feel about yellow across 55 countries. – *Journal of Environmental Psychology* 6, 1–16.
- Jung, Carl 1910. The Association Method. – *The American Journal of Psychology* 21, 2, 219–269.
- Karner, Kadriin 2013. Kultuuritausta mõju värvidega seotud assotsiatsioonidele ja emotsioonidele. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Keller, Matthew C.; Fredrickson Barbara L.; Ybarra, Oscar; Côté, Stéphane; Johnson, Kareem; Mikels, Joe; Conway, Anne; Wager, Tor 2005. A Warm Heart and a Clear Head: The Contingent Effects of Weather on Mood and Cognition. – *American Psychological Society* 16, 9, 724–731.
- Käsk, Ilona 2015. Värvidega seotud assotsiatsioonid ja emotsioonid ükskeelsetel ja eesti-vene kakskeelsetel. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Levin, Beth; Krejci, Bonnie 2019. Talking about the weather: Two construals of precipitation events in English. – *Glossa: a journal of general linguistics* 4 (1): 58, 1–29.
- Meara, Paul 1980. Vocabulary Acquisition: A Neglected Aspect of Language Learning. – *Language Teaching* 13, 3/4, 221–246.
- Meara, Paul 2009. *Connected words: Word associations and second language vocabulary acquisition (Kd 24)*. John Benjamins Publishing.
- Mohr, Christine; Jonauskaite, Domicela; Dan-Glauser, Elise; Uusküla, Mari; Dael, Nele 2018. Unifying research on colour and emotion: Time for a cross-cultural survey on emotion associations to colour terms. *Colour Studies : Vision, Cognition, and Language*. Eds. Lindsay MacDonald, Carole P. Biggam, Galina Paramei. Amsterdam, New York, 209–222.
- Männik, Anna-Liisa 2016. *Sõnade assotsiatsioonid eesti ja inglise keeles*. Tallinn: Tallinna Ülikool.

- Nissen, Henriette, B.; Henriksen, Birgit 2006. Word class influence on word association test results. – *International Journal of Applied Linguistics* 16, 3, 389–408.
- Reiter, Ehud; Sripada, Somayajulu; Hunter, Jim; Yu, Jin; Davy, Ian 2005. Choosing words in computer-generated weather forecasts. – *Artificial Intelligence* 167, 137–169.
- Saussure, Ferdinand de 1916/1996. *Cours de linguistique générale*. Payot: Paris.
- Simonsohn, Uri 2007. Clouds make nerds look good: Field evidence of the influence of incidental factors on decision making. – *Journal of Behavioral Decision Making* 20, 2, 143–152.
- Simonsohn, Uri 2010. Weather to go to college. – *Economic Journal* 120, 270–280.
- Stern, Paul C.; Easterling, William E. 1999. *Making Climate Forecasts Matter*. Washington: National Academy Press.
- Stewart, Alan E. 2007. Linguistic dimensions of weather and climate perception. – *International Journal of Biometeorology* 52, 57–67.
- Uusküla, Mari 2006. Distribution of colour terms in Ostwald's colour space in Estonian, Finnish, Hungarian, Russian and English. – *Trames: Journal of the Humanities and Social Sciences* 10, 2, 152–168.
- Uusküla, Mari; Bimler, David 2016. From Listing Data to Semantic Maps: Cross-Linguistic Commonalities in Cognitive Representation of Colour. – *Folklore* 64, 57–90.
- Vainik, Ene 2018. Compiling the Dictionary of Word Associations in Estonian: from scratch to the database. – *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat* 14, 229–245.

SUMMARY

WEATHER-RELATED LANGUAGE ASSOCIATIONS

The article deals with language associations related to weather phenomena. The article's literature review provides an overview of previous research that has focused on meteorological phenomena and their relationship to emotional, linguistic and psychological matters. The literature section is followed by an overview of the study underlying the paper, in which 59 participants completed a weather-based stimulus questionnaire. The rest of the article presents the results of the study, namely that the vast majority of weather-related language associations were of syntagmatic type, whilst sound-based associations were not detected. Adjective associations also prevailed over nouns.

Keywords: weather, word associations, semantics, cognitive linguistics, English, Estonian

Erik Mikkus, Raido Remmel, Triin Õismaa on Tallinna ülikooli üliõpilased, kes osalesid ilmastikunähtustega seonduvate assotsiatsioonide ELU-s (Erialasid Lõimivas Projektis).
e1mikkus@tlu.ee, remmel01@tlu.ee, triinois@tlu.ee

Merilyn Meristo on Tallinna ülikooli prantsuse keele dotsent, kelle peamine uurimisvaldkond on hariduspsühholoogia ja kõik võõrkeele õpetamisega seonduv.
merilyn.meristo@tlu.ee

Mari Uusküla on Tallinna ülikooli lingvistika ja tõlketeaduse dotsent, keeleteadlane, kes uurib keele ja taju seoseid eesti ja paljudes teistes Euroopa keeltes.
muuskyla@tlu.ee